

УДК 37.035.6: 371.671.12

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ПРОГРАМІ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКО АКТИВНИХ ШКІЛ В КОНТЕКСТІ ПІДРУЧНИКА ДЛЯ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

*М. В. Неруш, начальник відділу освіти Бориспільської райдержадміністрації, науковий співробітник лабораторії управління освітніми закладами Інституту педагогіки НАПН України
e-mail: hotnik2007@rambler.ru*

У статті розглядається важливий аспект діяльності закладу освіти з питань національно-патріотичного виховання учнівської молоді, роль та місце керівника закладу в умовах реалізації проекту ГАШ (громадсько активна школа).

Ключові слова: патріотизм, громадянська позиція, проектна діяльність, громадсько активна школа, історична спадщина.

Постановка проблеми. Питання організації ефективного навчально-виховного процесу в умовах модернізаційних змін вимагає пошуку нових, інколи нестандартних підходів з метою широкої зацікавленості та підвищення інтересу до навчальних предметів. Швидкий розвиток ІКТ сприяє глобалізації всіх напрямків діяльності суспільства, в тому числі і освітянських. Але поряд з цим не варто залишати в тіні або ставити на другорядні позиції питання національно-патріотичного виховання, знайомство з історичною спадщиною, використання елементів екскурсійно-музейної педагогіки на уроках та в позаурочній діяльності. Важливим аспектом становлення дієвого громадянського суспільства та виховання молодого громадянина стає широке залучення школи та всіх учасників навчально-виховного процесу до справ місцевої громади, виховання любові та гордості за свою малу батьківщину та державу в цілому. Вирішальна роль у реалізації зазначених питань належить керівнику закладу освіти. Сприятиме цьому започаткований проект шкіл сприяння розвитку громад (громадсько активна школа) на освітянському просторі Бориспільського району Київщини.

Аналіз останніх досліджень. Важливість та дієвість державно-громадських органів управління освітою на різних етапах її розвитку, питання створення та підтримки проекту діяльності шкіл сприяння розвитку громад (громадсько активних шкіл, ГАШ) були темами наукових праць зарубіжних та вітчизняних науковців. Наукові розробки вітчизняних вчених В. Кременя, В. Лугового, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, Л. Калініної, Н. Клокар,

Н. Островерхової, О. Онаць та ін. надають наукову та практичну базу для впровадження в практичну діяльність основних положень державно-громадських органів управління освітніми процесами. Підготовлені посібники за сприяння Всеукраїнського фонду «Крок за кроком». Варто виділити посібник «Організація та розбудова громадсько активної школи як осередку розвитку громади».

Формування мети статті. В процесі реформування освітньої галузі незмінними залишаються питання, які стосуються кожного громадянина України, а саме: збереження національної самобутності, дбайливе та об'єктивне ставлення до історичних подій та постатей, які відіграли значну роль в різних сферах життя, почуття гордості та відповідальності за малу батьківщину, місцеву громаду, її історичні сторінки та сучасність. Саме у закладах освіти маленький громадянин має гарну можливість дізнатися про це та відчути гордість за свою громаду та за свою країну в цілому. Автор статті не претендує на винятковість та новаторство по суті нижче викладеного, а надає позитивний приклад проектної діяльності з питань національно-патріотичної роботи та виховання з метою розширення можливостей уроку та позаурочної діяльності.

Основна частина. Кожна держава, яка поважає себе, хоче бачити своїх громадян освіченими, компетентними, вихованими, соціально активними людьми. Особливе місце займає виховання свідомої, патріотичної особистості, для якої поняття поваги та любові до рідного краю не є декларацією, а є внутрішньою потребою та сутністю всієї життєдіяльності.

Що ми розуміємо під словом «патріотизм»?

Патріотизм – це любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народу, гордість за свій народ, прагнення захистити його надбання, продовжити примноження його загальнолюдських і національних морально-духовних цінностей. Патріотизм – є любов та відданість Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам. Слово «*патріс*» прийшло з грецької, що означає земля батька, предка.

Патріотизм передбачає гордість за матеріальні і духовні досягнення свого народу, своєї Батьківщини, бажання зберегти її характерні особливості, її культурні надбання та захищати інтереси своєї громади, народу в цілому.

Історичне джерело патріотизму – це формування прив'язаності до віри в Бога в традиціях своїх предків, землі свого народження, рідної мови, народних традицій та культури.

Філософи та політологи визначають патріотизм як суспільний і моральний принцип, який характеризує ставлення людей до своєї країни та проявляється у певному способі дій і складному комплексі суспільних почуттів, що узагальнено називається любов'ю до своєї батьківщини. Це одне з найглибших почуттів, яке закріплювалося століттями та тисячоліттями розвитку відокремлених етносів. Це соціально-політичне явище, якому

притаманні природні витоки, власна внутрішня структура, що в процесі суспільного розвитку наповнювалася різним соціальним, національним і класовим змістом.

Соціальні психологи визначають патріотизм як певне моральне ставлення й оцінку особистістю елементів вітчизни. У конкретно-історичному розгляді, з'явившись внаслідок розвитку людського суспільства, соціально-моральне, у своїй основі, патріотичне почуття набувається особистістю не лише через біологічну спадковість, а неодмінно під впливом соціального середовища, виховання (соціалізації) у широкому розумінні слова.

В. О. Сухомлинський зазначав, що патріотизм як діяльна спрямованість свідомості, волі, почуттів діалектично пов'язаний з освіченістю, етичною, естетичною й емоційною культурою, світоглядною стійкістю, творчою працею.

Джерела патріотичного виховання надзвичайно різноманітні: національна символіка, історичне та героїчне минуле рідного краю, життя та діяльність визначних постатей народу (політичних та суспільних діячів, вчених, письменників, поетів, діячів мистецтва і культури, спортсменів), рідна мова, національні традиції та ремесла, пісня, культ Матері та Батька, сім'ї, освіта, релігія тощо. Варто доповнити вищезазначені джерела ще одним поняттям – повагою до представників інших націй та народностей, які проживають як у конкретній державі, так і за її межами.

Патріотизм значною мірою сприяє підвищенню рівня соціально-економічного розвитку держави. Якщо проаналізувати економічне становище тої чи іншої країни, то можна зробити висновок про рівень патріотизму та поваги до рідної країни. Найкращою мотивацією до суспільної праці є почуття гордості за свою державу, співпереживання за минуле, співпричетність до творення її сьогодення та майбуття. Процес національно-патріотичного виховання є важливою складовою національної безпеки України. Реалізація єдиної комплексної програми патріотичного виховання молодих громадян України забезпечує ґрунтовну мотивацію молоді до праці на користь України та дозволить сформуванню реально небайдужої людини до власної долі та долі держави в цілому. Виходячи з цього, основна ідея полягає у мотивації громадської активності молодого покоління. Це стане запорукою небайдужості як сьогоденішнього, так і прийдешніх поколінь громадян. Патріотичне виховання є складовою частиною загального виховного процесу, являє собою систематичну і цілеспрямовану діяльність органів державної влади і громадських організацій з формуванням у громадян високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків.

Надзвичайної ваги набирає роль освіти в формуванні національно-свідомої особистості молодого людини, яка з шкільної та студентської лави приходить до практичної діяльності в різних галузях життєдіяльності держави.

Останнім часом триває дискусія між різними політично спрямованими групами людей щодо питань націоналізму як одного з суттєвих напрямків патріотизму. Використовуючи відомі енциклопедичні джерела, дамо визначення вищезазначеним поняттям.

Націоналізм – ідеологія і напрямок політики, базовим принципом яких є теза про цінність нації як найвищої форми суспільної єдності та її первинності в державотворчому процесі [5].

Український націоналізм – різновид європейського націоналізму, політична ідеологія, а також громадсько-політичний рух, що ставить на меті створення і розвиток української самостійної національної держави та/або захист національної самобутності. Націоналізм вимагає в першу чергу національної самосвідомості, усвідомлення національної спільності групи людей [6].

В даній статті мова йтиме про певний досвід діяльності закладів освіти Бориспільського району з питань ефективного національно-патріотичного виховання в сучасних реаліях.

Пересуваючись вулицями різних міст та сіл України, можна прочитати слова, взяті з творів відомих українців: Т. Шевченка, В. Сосюри «Любіть Україну!». Але чи можемо ми любити те, чого глибоко не знаємо та не відчуваємо душею. Можливо, це досить грубо та категорично, але попри все варто визнати той факт, що ставлення до історичної спадщини, до славних та трагічних періодів розвитку держави, до культурної спадщини значною мірою залежить від обізнаності та освітнього рівня людини, соціального та економічного буття, врешті-решт від політичного клімату та реального сьогодення. Історія – це не нудна книжка, з якої можна вирвати сторінку і продовжити читати, практично нічого не втративши, історія – мудрий вчитель та порадник, який вказує на помилки та наставляє на істинний шлях.

В Бориспільському районі досить давно започаткована акція «Дорогами славних синів України», мета якої – ознайомлення та вивчення спадщини славетних людей, які залишили в історії свій поетичний, науковий чи мистецький слід. Освітянами та їх вихованцями здійснено значну кількість екскурсійних пізнавальних поїздок з метою ознайомлення з життям та діяльністю таких визначних особистостей, як Т. Шевченко, П. Куліш, М. Максимович, І. Нечуй-Левицький, Є. Гребінка, М. Гоголь, П. Мирний, І. Котляревський, Л. Українка, О. Довженко, В. Симоненко, М. Кирпонос, М. Остроградський, Ю. Кондратюк, С. Корольов, М. Кибальчич, С. Русова та багатьох інших славетних земляків. Немало доріг пройдено учасниками акції в таких мальовничих куточках нашої держави, як Полтавщина, Чернігівщина, Черкащина, Вінниччина, Хмельниччина, Київщина та інші. Ця патріотично-красознавча робота триватиме і надалі. Всі зазначені поїздки стали гарним підґрунтям для проведення уроків та позаурочної роботи, де діти дізнаються про минувшину рідного краю, а не тільки з друкованих

джерел, та інакшим поглядом дивляться на, здавалось би, знайомі речі. Без використання історичної спадщини, без вивчення сторінок минулого та біографій славних синів і дочок нашої Батьківщини може прийти час, коли вчителю бракуватиме матеріалу для учнів. Кожен урок чи позаурочна робота гуманітарного чи природничо-математичного циклу буде сухою та нецікавою без використання краснзнавчого матеріалу. Наприклад, нещодавно вчителями фізики Бориспільського району було здійснено екскурсійну поїздку на малу батьківщину М. І. Кибальчича. Вчителі були враженні побаченим і почутим та поділилися новими враженнями і цікавими фактами з учнями, що, без сумніву, підвищило ефективність уроку.

У 2013 році завершується екскурсійно-краснзнавчий проект «Гетьманськими столицями». На часі відвідини Немирова та Гадяча. До 200-річчя Великого Кобзаря в планах – екскурсія до Седнева, Чернігівщина, де Тарас неодноразово гостював у своїх друзів і написав ряд творів. Також планується відвідати Черкащину, батьківщину С. Гулака-Артемовського, ювілей якого було відзначено.

Нещодавно вчителі предмета «Захист Вітчизни» відвідали одну зі шкіл Києво-Святошинського району, а саме Лісниківську загальноосвітню школу ім. М. Грушевського. Цей заклад цікавий тим, що в ньому розташовано декілька різнопланових музеїв, з композиціями як сивої давнини, так і недалекого минулого. Наші колеги повернулися, повні вражень від побаченого та почутого, від знайомства з дотами оборони Києва та іншими історичними місцями й пам'ятками. Ми щиро вдячні за теплу та змістовну зустріч та запросили наших колег відвідати окремі заклади району. Нещодавно така зустріч відбулася. Колеги познайомилися з музейними експозиціями Гнідинської школи, відвідали «село милосердя», так називали с. Кучаків (нині Кірове), в якому групою лікарів було створено підпільний госпіталь, де сотням поранених бійців було врятовано життя в період війни. Учасниками семінару було покладено квіти та вшановано пам'ять мужньої Фросі Ворони, юної партизанки села Старого, закатованої фашистами. На подвір'ї Старинської школи стоїть пам'ятник, установлений на її честь.

Окрім відвідин шкіл та історичних місць, було проведено міжрайонний Круглий стіл за темою національно-патріотичного виховання школярів у сучасних умовах. Невтомним ініціатором перерахованих вище історико-культурологічних, освітанських поїздок та подорожей є ветеран педагогічної праці, який очолював методичну службу району протягом останніх 30 років, лауреат Київської обласної премії «За заслуги у галузі освіти» Л. Г. Гриценко

Патріотично-краснзнавча робота є надзвичайно важливою складовою освіти. Але без подальшого опрацювання зібраних матеріалів та донесення їх до широкого загалу вона буде неповною та неефективною. Особливо це стосується місцевого історичного минулого та сьогодення. Серед краснзнавців Бориспільщини насамперед слід назвати Андрія Степановича Зиля,

автора багатьох напрацювань з історії рідного краю. Завдяки його творчим доробкам вийшли у світ книги про П. Чубинського, І. Сулиму, про воєнні роки на Бориспільщині та багато інших. Андрій Степанович також очолює районну організацію національної спілки краєзнавців України.

Важливою складовою національного патріотичного виховання є використання музейної педагогіки в навчально-виховному процесі. Практично кожна школа має шкільний музей. Найкраще у змістовому сенсі обладнані музеї у закладах освіти сіл Воронькова, Кірова, Гнідина, Щасливого. Музеї цих та інших шкіл – не приміщення для зберігання певної кількості експонатів, а місця проведення уроків та позаурочної діяльності, краєзнавчої роботи як для дітлахів, так і для всіх жителів громади.

Доброю традицією стало відкриття меморіальних дощок та пам'ятників відомим односельчанам, які загинули у роки Другої світової війни, зокрема погруддя Героїв Радянського Союзу зустрічають щоранку школярів міст Рогозова, Гнідина, Дударкова, Сеньківки.

Шаною педагогам, які десятки років очолювали ЗНЗ району та принесли йому славу своєю невтомною працею, стали відкриття пам'ятних меморіальних дощок на приміщеннях шкіл. Цей жест поваги колегам – добрий приклад для молоді та позитивний виховний аспект діяльності ЗНЗ.

На базі Гнідинської школи протягом 3 років працював обласний опорний заклад з питань національно-патріотичного виховання. Слухачі з багатьох міст та сіл області знайомилися з досвідом роботи школи, яка носить ім'я видатного українського мецената Петра Яцика. Думаю, що набуті знання та досвід стануть у нагоді в практичній роботі як даній школі, так і іншим закладам освіти різних районів.

Важливим чинником національно-патріотичного виховання може стати діалектичне поєднання діяльності школи та громади. Мова йде про освітній рух громадсько активних шкіл (ГАШ). Громадсько активна школа – це навчальний заклад, в якому значна увага приділяється освітнім, оздоровчим послугам, розвитку молодіжного руху, покращенню навчання учнів, зміцненню родини та відносин між мешканцями громади, виховним осередкам, який базується не тільки на історичному пласті становлення та розвитку держави в цілому, але й на місцевому історико-краєзнавчому матеріалі. Школи стають освітніми, культурними центрами, а також центрами здоров'я та відпочинку для осіб будь-якого віку. Вони відкриті для кожного. Вони залучають нових партнерів, тим самим створюють великий спектр послуг для дітей, молоді, сімей та громад. ГАШ ставить перед собою мету не просто надавати освітні послуги учням, а також розвивати громаду, залучати батьків і мешканців до вирішення спільних проблем, виховувати національно свідому людину.

Кожен батько, якій привів дитину на навчання, волів би бачити у своїй дитині не тільки носія певних знань та умінь, а й компетентну та адаптовану певною мірою до практичного життя людину, яка не боїться викликів часу, спроможна до прийняття адекватних рішень та горда за те, що вона є

громадянином своєї держави. Варто зазначити, що в системі ГАШ батьки, місцева громада, установи, які працюють на теренах даного населеного пункту, є рівноправними суб'єктами спільної діяльності на благо громади. Тому діяльність таких шкіл позитивно впливає не лише на самооцінку молодих людей, а й на розвиток громади в цілому.

«Школа – це маленька держава. Вона не може існувати без ідеї, задуму, що захоплює дітей, учителів і батьків. Якщо така ідея зникає й не народжується нова, школа зупиняється у своєму розвитку. В ній нудьга і немає прогресу» (Олександр Захаренко).

Література.

1. Громадсько активні школи в Україні: кроки до дій. Посібник зі створення та управління громадсько активною школою. (Текст). Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». СПД-ФО Парашин К. С., 2008. – С. 161 – 164
2. Єльнікова Г. Організація та розбудова громадсько активної школи як осередку розвитку громади. Навчально-методичний посібник. (Текст) / Г. Єльнікова, Л. Даниленко, Т. Сорочан та ін. / [за заг. ред. Г. Єльнікової] / Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». СПД-ФО Парашин К. С., 2007. – С. 170-172
3. Захаренко О. А. Слово до нащадків (Текст) / О. А. Захаренко. – К. : СПД Богданова А. М., 2006. – С. 216.
4. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори. [Текст] В. Сухомлинський. –Т. 8. – К. : Рад. школа, 1977. – С. 568
5. Encyclopedia Britannica. Inc. Official site.
6. Вікіпедія.org.ua
7. <http://ussf.kiev.ua/index.php?go=Gash&id=2>

References

1. Gromadsko-aktyvni shkoly v Ukraini: kroky za dij. Posibnyk zi stvorennya ta upravlinnya gromadsko-aktyvnoyu shkoloyu [Public-active schools in Ukraine: Steps to the actions. Guide to building and managing of the public-active school] (2008)Ukrainian national fund «2008. Ukrainian national fund «Step by step». SPD-FO Parashun K. S. pp. 161-164
2. Yelnikova G. Organizaciya ta rozbudova gromatsko-aktyvnoyi shkoly yak osередku rozvytku gromady [Organization and development of public-active school as a center of the development of the community] Training manual (2007) Ukrainian national fund «2008. Ukrainian national fund «Step by step». SPD-FO Parashun K. S. pp. 170-172
3. Zakharenko O.A. Slovo do naschadkiv [Word to the descendant] (2006) SPD Bogdanova A. M. p. 216
4. Sukhomlynskui V.O. Narodgennya gromadyanyna. Vyrrani tvory [The birth of the citizen](1997) Book 8. Kyiv, Radyanska shkola, p.568
5. Encyclopedia Britannica. Inc. Official site

6. Вікіпедія.org.ua Official site

7. <http://ussf.kiev.ua/index.php?go=Gash&id=2>

Н. В. Неруш

НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В ПРОГРАММЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБЩЕСТВЕННО АКТИВНЫХ ШКОЛ В КОНТЕКСТЕ УЧЕБНИКА ДЛЯ РУКОВОДИТЕЛЯ УЧРЕЖДЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье приведен практический опыт деятельности общеобразовательных учреждений Бориспольского района Киевской области по вопросам национально-патриотического воспитания, использования достижений музейно-экскурсионной педагогики в учебно-воспитательном процессе через призму их деятельности в рамках проекта общественно активной школы.

Ключевые слова: патриотизм, гражданская позиция, активная деятельность, общественно активная школа, историческое наследие.

N. V. Mykola

THE NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION IN THE PROGRAMM OF THE ACTIVITY OF THE SOCIAL ACTIVE SCHOOLS IN THE CONTEXT OF THE TEXTBOOK FOR THE MANAGERS OF SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article presents the experience of the public secondary schools of the Borispol district, Kyiv region on national patriotism, the use of heritage museum and excursion pedagogy in the educational process through the prism of the social active school. The term «social-active school» first was appeared in the USA in the early 30- th, last century. This social movement had to pay attention to the behaviour of the school-aged children in their after-school activities. Later, more then 80 states in the whole world have joined it, including Ukraine. Nowadays more and more Ukrainian schools take an active part in this project. The importance of such a movement is to include pupils, teachers, parents in the social processes of the local community. The school must be the active participant in the different aspects of the local life.

Socio-active school is a school, which focuses on the establishment of partnerships between the school and all the resources that exist in the community. In active public school much emphasis on educational, social, health services, development of youth movements and citizen participation, improving student learning, strengthening relationships between family and community members. Schools are educational, cultural centers and centers of recreation for people of any age. They are open to everyone - all day, every day, in the evenings and during weekends.

Extension services in the school, as required by model-active public school encourages the emergence of innovative educational programs, helping to improve teacher professional form that meets the requirements of modern times. Schools

involved in the program, note one fact: when they chose to develop their comprehensive school model of active public school, they are competitive. In the framework of the public school is actively refocusing on the individual student, to form an active civic position of responsibility to themselves and to the community for the decision. As a result of the model-active public school resources are used effectively for the benefit of all residents of the community. School, becoming a community center, is more real help from the local community, government and commercial entities.

This article gives us a very important example to use the historical events not also the state significance but the local once in the teaching process which helps to cause the wish to study well and more active. During last two years dozens trips and journeys were organized around the different districts of the native country. The main aims is to discover the unknown pages in the historical past which were forbidden in the former USSR.

Key words: *patriotism, social– active school, heritage, civil position, project activity.*

УДК 37.011

СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ УЧНІВ: ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ БАЗОВОЇ І ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

*М. І. Піддячий, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, Інститут педагогіки НАПН України,
e-mail: pmi2005@ukr.net*

У статті обґрунтовано необхідність соціально-професійної орієнтації учнів; формування життєво-трудових компетентностей, які дозволять особистості функціонувати в умовах швидкозмінних соціальних і професійних систем; проектування навчально-виховного середовища, сприятливого для оволодіння соціальним досвідом у межах соціально-економічного середовища; забезпечення процесу включення учнів у продуктивну діяльність з боку держави у процесі регулювання та впровадження «освітніх проєктів».

Ключові слова: *адаптація; гармонізація; диференціація; діяльність; індивідуалізація; інтеграція; компетентність; навчально-виховний комплект; підручник; посібник; освітнє середовище; регіональне середовище; соціальна ситуація; соціально-професійна орієнтація; управління.*